

ОГЛЯДИ

Володимир Поліщук

[Рец.:] Соціальна історія. Ежегодник, 1997. — М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 1998. — 368 с.;

Соціальна історія. Ежегодник, 1998/99. — М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 1999. — 454 с.;

Соціальна історія. Ежегодник, 2000. — М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2000. — 351 с.

Дмитро Вирський

[Рец.:] Danuta Quirini-Popławska. Włoski handel czarnomorskimi niewolnikami w różnym średniowieczu. — Kraków, 2002. — 321 s.

Наталя Праведна

[Рец.:] Anne Marie Pelletier. Le christianisme et les femmes. Vingt siècles d'histoire. Ed. Histoire du christianisme. — Paris, 2001.

Володимир Поліщук

[Рец.:] СОЦИАЛЬНАЯ ИСТОРИЯ. ЕЖЕГОДНИК, 1997. — М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 1998. — 368 с.;

СОЦИАЛЬНАЯ ИСТОРИЯ. ЕЖЕГОДНИК, 1998/99. — М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 1999. — 454 с.;

СОЦИАЛЬНАЯ ИСТОРИЯ. ЕЖЕГОДНИК, 2000. — М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2000. — 351 с.

Щорічник соціальної історії було започатковано групою істориків з Інституту загальної та Інституту російської історії Російської академії наук та Московського державного університету ім. М. В. Ломоносова. Три перших випуски містять 45 публікацій, що репрезентують різні напрямки соціальної історії не тільки російських, але й західних учених Голландії, Великобританії, США, Німеччини, Італії.

Кожний збірник включає чимало рубрик, назви яких відображають ті ключові напрямки у світовій історіографії, які знаменували нову якість і нове розуміння соціальної історії як такої. Тематично більшість публікацій присвячені російській історії XVI–XX ст. з перевагою останніх двох століть, у межах яких виділяються окремі рубрики «Росія на рубежі XIX–XX століть» та «Радянське суспільство 1920–1930 рр.».

Виділяються такі рубрики, як *Історія дитинства, Історія населення, Історія міграцій, Гендерна історія, Міська історія, Історія повсякденності, Приватна історія, Робітнича історія, Етносоціальна історія, Соціальні групи та соціальні ідеали*. Вони формувалися залежно від наявних публікацій, тому кожний випуск має варіативну рубрикацію. Це, згідно з задумом видання, показує поліваріативність історичного процесу як специфічного бачення історика, обумовленого новим прочитанням минулого крізь призму перетвореного об'єкта піз-

нання. Як правило, рубрика складається з однієї або двох статей, за винятком блоку теоретичних публікацій з приводу методологічних підходів у дослідженнях або узагальнень історіографічного досвіду. Такі статті представлені під рубрикою «Соціальна історія сьогодні», присутньої у кожному випуску Щорічника, а також під титульною темою першого випуску «Контури соціальної історії: думки» зі статтею А. О. Чубар'яна «*Сучасні тенденції в соціальній історії*». Зміну парадигм соціальної історії у світі та еволюцію історичного пізнання простежує Л. П. Репіна, аналізуючи методологічні дискусії 1970–1980-х рр. з приводу «*нової історії*» («*Зміна пізнавальних орієнтацій та метаморфози соціальної історії*», 1997, 1998/99). Теоретичний характер мають роботи Н. Л. Пушкар'євої з гендерної проблематики: «*Історія жінок і гендерний підхід до аналізу минулого в контексті проблем соціальної історії*» (1997)¹ та «*Навіщо він потрібен, цей «гендер»? (нова проблематика. Нові методи, нові концепції, нові методи аналізу минулого)*» (1998/99), в яких жінка розглядається в контексті двохсотлітньої російської історіографії, так і не виділившись із проблематики загальної історії в окрему сферу дослідження. У другій роботі авторка показує, як в історичних дослідженнях з гендерної проблематики використовуються нові методи (гендерний аналіз), адаптовані з філософських, психологічних та соціоло-

¹ Тут і далі вказується рік Щорічника, а не рік виходу видання.

гічних теорій. Наративну природу європейської історіографії XIX ст. аналізує Р. Прайс у статті «*Історіографія, наратив і XIX століття*» (1998/99), простежуючи три стадії його розвитку навколо ключових метафор та парадигм.

Однією з основних методологічних ознак нової соціальної історії є історія повсякденності та мікроісторичний аналіз, які знайшли своє теоретичне вираження в роботах А. Людке «*Що таке історія повсякденності? Її досягнення та перспективи в Німеччині*» (1998/99), І. М. Савельєва, А. В. Полетаєва «*Мікроісторія та досвід соціальних наук*» (1998/99) та Ч. Тіллі «*Мікро, макро чи мігрень?*» (2000), а також в конкретно-історичному дослідженні С. В. Журавльова, А. К. Соловйова «*Повсякденне життя радянських людей в 1920-ті роки*» (1997).

Рубрики становлять своєрідний тематично-методологічний дороговказ для читача, намічаючи мозаїчність сприйняття минулого. Як ліхтарики, вони висвітлюють об'єкти історичного пізнання, тим самим формуючи обличчя Щорічника. Однак тематика деяких рубрик настільки перегукується між собою, що, наприклад, питання гендерної історії знаходять своє продовження, скажімо, під рубрикою «*Історія приватного життя*» з такими роботами, як «*Проблема жіночої честі в Московській Русі XVI–XVII ст.*» (Н. Ш. Коллман, 1998/99); «*Відношення до шлюбу, заміжжя, сімейного статусу жінки у старообрядців-безпоповців Москви та Петербургу (1750–1850-ті рр.)*» (І. П. Коровушкіна, 1998/99) та Н. Л. Пушкаркової «*«Слєз её ради» (досвід мікроаналізу емоційних стосунків сім'ї «нових руських» XVI ст.)*» (2000). Авторитетна дослідниця виявилась найбільш продуктивною для всіх трьох випусків Щорічника, помістивши у них п'ять статей, зокрема, крім трьох вищезгаданих — «*Інтимні переживання та інтимне життя жінок в XVI–XVII ст.*», а також «*Мати й дитя в російській сім'ї XVIII — початку XIX ст.*» (обидві — 1997). Статтю О. Є. Кошелева «*Діти як спадкоємці в російському праві з найдавніших часів до петровського часу*» (1998/99) можна з тим же успіхом віднести до історії права, а не до «*Історії дитинства*», якої безпосередньо стосується стаття Ю. Е. Арнаутова «*«Святий! Поможі мені, інакше я втрачу*

своє дитя» (діти й дитячі хвороби в дзеркалі середньовічних міракул XII–XIII ст.)», яка чомусь віднесена до історії приватного життя (2000).

Концептуальна орієнтованість Щорічника на публікацію досліджень з масових соціальних процесів і явищ добре простежується на прикладі *Робітничої історії*, яка вийшла на рівень власної концептуалізації. У першу чергу, це статті голландських істориків М. Ван дер Ліндена та Я. Лукассена: «*Пролегомени до глобальної робітничої історії*» (1997), «*Мотивація праці в історичній перспективі: деякі попередні нотатки з приводу термінології та принципів класифікації*» (1998/99), «*Мотивація праці в російській промисловості: деякі попередні міркування*» (1998/99). До цих праць безпосередньо долучаються робота Б. Н. Мирнова «*«Послал Бог роботу, да отнял черт охоту»: трудова етика російських робочих у післяреформений час*» (1998/99), а також А. Г. Айрапетова — «*Побут робочих Будапешта на рубежі XIX–XX ст. в контексті соціальної історії*» (1998/99).

У Щорічниках найрізноманітніше представлена історія радянського суспільства. Так, І. Ф. Юшин дає соціальний портрет московських «лишенців» кінця 1920-х — початку 1930-х рр., О. В. Наумов і С. Г. Філіппов проводять порівняльний аналіз керівних партійних робітників у 1924 та 1937 рр., І. В. Кузнєцов за матеріалами всесоюзного партійного перепису 1927 р. вимальовує соціальний портрет партійників Центрального промислового району; С. В. Журавльов і А. К. Соколов у статті «*Щасливе дитинство*» досліджують життя радянських дітей 1930-х рр. в умовах індустріалізації та ідеологізації свідомості (1997). А. Є. Осокіна розглядає підприємництво та ринок в умовах перших п'ятирічок; С. В. Журавльов проводить мікроаналіз повсякденного життя іноземних робітників на московських фабриках 1930-х рр., які на собі відчули реальність сталінізму порівняно з життям на Заході; В. С. Тяжельнікова простежує генезу та еволюцію революційної жертвності комуністів, виявляючи емоційні, психологічні та ірраціональні чинники поведінки, які після революції перетворилися на атрибути офіційної пропаганди та символіку жертвної смерті (1998/99). Т. М. Смирнова за мате-

ріалами реєстрації «осіб колишнього буржуазного та чиновного стану» в Москві та Петрограді 1917–1920-х рр. окреслює соціальний портрет «колишніх» у Радянській Росії; О. С. Берьозкіна аналізує партійні форуми перехідного періоду (1921–1927); Є. А. Осокіна на рівні мікроаналізу дає характеристику приватного господарства та дрібної торгівлі («чорного ринку» та «спекуляції») в умовах тоталітарної економіки радянської влади, яка так і не змогла повністю ліквідувати приватний інтерес виробника та продавця, звівши його до підпільного ринку; американський історик Д. Бурдс намагається розглянути боротьбу з бандитизмом в СРСР у 1944–1953 рр. на підставі раніше засекречених документів, відштовхуючись від поширених міфів, чуток та стереотипів сприйняття цієї боротьби в масовій свідомості, а також розглядаючи її вплив на еволюцію сталінізму загалом (2000).

Селянська тематика подана у різних рубриках. Наприклад, «Соціальна поведінка російського селянства в роки Першої світової війни (1914 — лютий 1917 рр.)» (О. С. Поршнева, 2000) міститься під рубрикою «Росія на рубежі XIX–XX століть», а стаття О. Є. Кошелева «Петербурзький мешканець, селянин назване ім'я (Селянство у складі населення Санкт-Петербургу петровського часу)» (2000) фігурує в рубриці «Історія населення» (2000). З іншого боку, робота Х. Кесслера «Селянська міграція в Російській імперії та Радянському Союзі. Відходництво й ви-

хід із села» (1998/99) представляє «Історію міграцій».

Протилежний полюс нової соціальної історії характеризується інтересом дослідників до індивідуальних проявів суб'єктів історії з їх власним сприйняттям реальності. Це, передусім, звичайні представники своїх соціальних груп чи виробничих об'єднань, обивателі, «маленькі» люди з погляду соціальної ієрархії. В індивідуальних проявах поведінки чи міркуваннях, очевидно, могли відкарбовуватися певні стереотипи, прийняті в середині тої чи іншої соціальної групи, що для дослідника може стати предметом соціально-антропологічної реконструкції в межах мікроісторії. Ці підходи розглядаються під рубриками *Історія приватного життя* та частково *Гендерна історія*, найбільше представлених у третьому випуску Щорічника. Так, В. М. Бухараєв аналізує провінційного обивателя в кінці XIX — початку XX ст.; Т. Г. Леонтьєва висвітлює життя й переживання сільського святенника (1861–1904); А. В. Стогова досліджує poradnik для молодій леді XVII ст., написаний її батьком Джорджем Галіфаксом (1633–1695) з метою долучити доньку до цінностей справжньої дружби. Ю. Шлюмбом прокоментував автобіографію одного нюрнберзького кравця XVIII ст.

До рецензій, загалом відсутніх у Щорічниках, можна віднести міркування Б. Н. Миронова про книгу А. Г. Вишневського «Серп і рубль: консервативна модернізація в СРСР» (2000).